

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ BILUNARĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Annal V

Cultura, cultura va scăpa pe Români și cultura
numai națională poate fi. A. Papiu Ilarianu

Un
exemplar:
Lei 80

N-rele 22-24

CLUJ, 1 și 15 Decembrie 1928

INSTR. INV. - ENJOR
BIBLIOTECA
SIBIU
CUPRINSUL

BIBL. P. A. C. P. I. O. L. J. S. I. - SIBIU
INV. No. 1065 19 75

CELEBRAREA UNIRII: După zece ani — — — — —	Ion Clopoțel
Acum zece ani, în Bucovina — — — — —	Sextil Pușcariu
Directivele românești după zece ani — — — — —	N. Dașcovici
Cine a făcut România-Mare — — — — —	Valeriu Moldovan
Macedoromâni (Situația lor după zece ani dela Unire) — — — — —	Th. Capidan
Câteva observații asupra bisericii românești dela 1918—1928 — — — — —	Ștefan Metes
După zece ani — — — — —	Al. Ciura
Primele mele recrutări — — — — —	Col. Aurel Păcurariu
Câteva figuri ale artelor plastice române din Ardeal — — — — —	Emil Isac
Problema literară a Ardealului în anul al zecelea — — — — —	Ion Breazu
Etnografia românească în Ardeal după Unire — — — — —	Ion Mușlea
Pentru istoria și arta Banatului — — — — —	Dr. Ioachim Miloia
INVĂȚĂMÂNT-EDUCAȚIE: Probleme de învățământ în cei zece ani dela Unire — — — — —	Pavel Roșca
Acheta învățământului universitar: — — — — —	Rom. Demetrescu
Tălmăciul răbojului celor zece ani — — — — —	P. Sergescu
Secțiunea de matematică a Universității din Cluj — — — — —	Gheorghe Bratu
Observatorul astronomic din Cluj — — — — —	Sever Pop
Un institut pentru studii limbii române (Muzeu limbii române) — — — — —	Emil Pop
Instituțiile botanice ale Universității din Cluj — — — — —	D. Gusti
PROBLEME SOCIALE: Misiunea monografiilor sociologice — — — — —	C. Sudețeanu
Progresul gândirii sociologice — — — — —	P. Suciă
Ocupațiunea locuitorilor Țării Moșilor — — — — —	Nicolae Petrescu
Reflecțiunea mentalității naționale în presă — — — — —	I. Martalogu
PROBLEME ECONOMICE: Nouă eră industrială — — — — —	P. Suciă
Capitalul românesc și problema fărâncescă — — — — —	Dr. Gheorghe Popovici
BIOPOLITICĂ: Biopolitica, puericultura și schimbarea sistemului în conducerea Statului — — — — —	Dr. D. Stanca
Un Memoriu în chestiunea Moșilor — — — — —	Dr. Gh. Preda
PROGRES ȘTIINȚIFICE: O comparație dintre viața celulară din individ și cea socială dintre indivizi — — — — —	Caius Barboși
EUROPA CONTIMPORANĂ: Cetatea Păcii — — — — —	Lucian Blaga
PĂGINI LITERARE: Pan. — Plugarii — — — — —	Aron Cotruș
Ion Codru, Mă răsunec, mă șah — — — — —	I. Const.-Delabaia
Hora — — — — —	Horia Trandafir
ACTUALITĂȚI: Sărbătoarea Unirii — — — — —	Rel.
FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI: Acheta noastră universitară. — Teatrul Național din Cluj. — Un monument românesc — — — — —	
Reproduceri după operele artiștilor: Elena Popa, Aurel Ciupe, Al. Demian, Traian Bilțiu, Romul Ladea, Catul Bogdan, Albescu. — — — — —	

P 77

INV 200

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIATA UNIREI No. 8, CALEA VICTORIEI No. 51

Abonamente: Pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite în America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an

Bibl. Inst. de inv. superior Sibiu
IN. N. 12576 - 78

s'a împărțit din idealul care trup s'a făcut.

În evoluția procesului de întregire a neamului românesc e interesant ritmul și etapele mișcării.

Prima fază e aceea a trezirii la conștiință de sine a marelui suflet colectiv românesc. Presupunem deci o activitate de propagandă pentru ideea națională.

Abia început acest proces pacinic și lent impetușitatea unei părți a neamului izbucnește în acțiunea revoluționară dela 1784.

Mișcarea prea timpurie, insuficient pregătită și lipsită de conducători intelectuali, e înăbușită în sânge. Energiile naționale înfundate în direcția preconizată de Horea, își sparg drum în altă formă.

Propaganda își urmasă cursul ei neastăngit. De astădată centrul de greutate al acțiunii se mută în Muntenia, unde Gh. Lazăr aprinde o fâclie modestă, pentru ca la un veac după aceea, ea să lumineze întregii națiuni.

Tot în Muntenia erupe și o acțiune violentă condusă de Tudor Vladimirescu, care din motive analoge are aceeași soartă ca a cea a lui Horea din Ardeal.

Anul 1848 înseamnă — înjind seamă de interdependența dintre nesmurile Europei — și pentru cei trei mari componente ai neamului nostru: Ardealul, Muntenia și Moldova, acțiuni directe, unele de în Munții apuseni — chiar cu caracter violent.

Anul 1848, precum în toată Europa, așa și la noi a fost numai o erupție vulcanică de o elipă a nemulțumirilor sociale și naționale acumulate de veacuri. În epoca de reacțiune ce i-a urmat, națiunea română a fost silită să treacă din nou la tactica mai lentă a propagandei, a pregătirii spiritelor pentru vremile ce o se vină.

Teatrul de activitate e de astădată Muntenia și Moldova unde, după principiul tactic al minime rezistențe, se putea da lovitură cu mai mulți sorți de izbândă.

Și a izbucnit. Din două țărigoare, surori ce-i drept, dar adese învrăjite, s'a încheat Regatul român dintr Carpați și Dunăre, s'a înfăptuit Piemontul român, care avea să provoace, punând în cumpănă sabia și viața a lor sute de mii, unitatea națională dela 1918.

Pe când însă în vechiul Regat prin școli, prin armată, prin literatură, se făcea din nou progrese sufletelor pentru marile praznice, în Ardeal și Bănat românii, strătorții în defensivă, purtau o luptă desperată de guerilă față de stăpânirea ungurească. În același timp însă prin școli și prin „Astra” se adăna propaganda ideii și conștiinței naționale

până în cele mai largi straturi a populației sale.

În lumina acestor considerații va fi ușor să răspundem la întrebarea din fruntea acestui articol: *Cine a făcut România Mare?*

Răspunsul nu poate fi decât unul singur:

— *Patria aceasta frumoasă și înepătoare, este opera tuturor românilor de azi, de ieri și de altăieri.*

Generații întregi au sângerat, au fost

frânt în viață, au fost măcelăriți de iataganii turcești, au pierit în exil sau în mucedde locuințe, sute de poezi și scrieri au pregătit și profetii evanghelia marelui și izbânzii finale, a resurrecțiunii neamului nostru frânt în patru.

Deocareș s'conten, odată pentru totdeauna, din ordinea preocupărilor noastre chestiunea paternității României-Mării și a înlocuim cu alta mai actuală, mai presantă, cu chestiunea consolidării ei. **Dr. Valeriu Moldovan**

Macedoromânii

Siluția lor după zece ani dela Unire

Cu prilejul împlinirii celor zece ani dela Unire, în cele ce urmează vom face o privire retrospectivă asupra situației Românilor din Peninsula Balcanică, cunoscuți astăzi sub numele de *Aromâni* sau *Macedoromâni*.

Rupți de cu vreme de trupul neamului nostru, în peregrinările lor din sudul Dunării, acești Români au reușit să se grupeze în masse compacte în cele trei provincii cunoscute din antichitate: Macedonia Epir și Tesalia.

Numărul lor de azi, redus la 400 până la 500 de mii, a fost și mai mare în veacurile de mijloc, când prin Tracia Orientală, Rodope și Balcani veneau în atingere cu ramura nordică a românismului din Dacia. În acest număr impunător, mai cu seamă față de Slavi și Albanezi, vecinii lor: de aproape, ei au știut în totdeauna să-și apere interesele lor, spre a putea lua parte cât mai activă la viața politică, economică și culturală a Peninsulei Balcanice.

Nu mai așa ne putem explica astăzi faptul, de ce ei, deși au fost despărțiți de cu vreme de grosul românismului carpatic, au știut totuși să se impună încă din sec. XII și XIII, constituindu-se în cele trei alcătuirii politice cu caracter pur românesc, cunoscute în istorografia bizantină sub numele celor trei „Vlahii” din Țara Tesalia și Acarnania-Etolia. Și tot așa ajungem să ne lămurim astăzi, de ce, după venirea Turcilor în Europa, centre românești, ca *Gramate, Nicaea, Moscopole* izbutesc să ajungă în cursul sec. XVII și XVIII la o ascensiune economică atât de mare, în cât e pun mâna aproape pe întreaga viață economică din sudul Peninsulei Balcanice, inaugurând acea mișcare

comercială între Peninsula și Italia, care mai târziu, după relatările învățatului consul francez de pe lângă curtea lui Ali-Pașa din Iannina—Pouqueville, era să-i ducă la piețele comerciale din Franța, Germania, Polonia, Rusia, Austria și Ungaria.

Din anii îndepărtați și acestei expansiuni comerciale, care a prilejuit așezarea unei bune părți din plutarhia macedoromână în mijlocul poporului român din Ungaria și Ardeal, în amintirea noastră de astăzi n'a mai rămas decât numai aportul lor pozitiv în viața economică și culturală din aceste părți. Nu este locul aici ca să arătăm partea activă pe care Macedoromânii au luat-o în cursul sec. XVIII, în mișcarea economică din Ardeal și Ungaria. Însă în ce privește contribuția lor culturală, — în afară de cea ce s'a scris asupra patrioților români macedoneni stabiliți în Budapesta — dacă se va face o cercetare mai străduitoare în arhivele bisericilor românești din Ardeal, se va dovedi că nu există locaș sfânt ortodox sau unit, la zidirea căruia să nu fi contribuit cu ceva Macedoneanul neguțător stabilit printre Români. Din acest punct de vedere, din cele ce am putut afla numai în arhivele a câtorva biserici din aceste părți, se poate spune cu toată siguranța că *adevărații ctitori ai bisericilor din Ardeal sânt Macedoromânii*.

Semne vizibile despre această dăruire a Macedoromânilor sânt puține. Ele stau îngropate, după cum am spus, mai mult în arhivele bisericilor. Întâmplător găsim în cimitirul biserial „Petru Maior” din Rehinșul Săseșc inscripția de pe crucea mormântului lui Ian

Marincovici „etitor și fondator bisericii acestia” născut în „Tirnova din Țara Turcească în 1758”. Și tot întâmplător, poate, a rămas inscripția de pe fațada bisericii din Kesemet, prin care se arată că ea a fost ridicată cu cheltuiala fraților macedoneni. Inșă dacă se vor face cercetări sistematice în această direcție, se va dovedi că afirmările noastre nu sânt exagerate.

Deși această expansiune socială a contribuit într-o măsură slabă la elementului românesc din patrie, sub toate raporturile, totuși, în a doua jumătate a sec. trecut, când, prin stăruința bărbăților politici din Țară, s'a început acțiunea culturală pentru readucerea lor la conștiința națională, ei erau destul de numeroși. Spiritul lor religios, cași educația unei culturi dobândite numai la școlile grecești, i-a făcut pe cei mai mulți din ei să primească, la început, cu rezervă noua învățătură. Mai târziu, ei au început să se emancipeze de ea și, în preajma războiului balcanic, nu se găsea în toate regiunile din sudul Peninsulei Balcanice oraș sau comună cu populația românească, în care să nu existe și o școală națională. Alături de școlile elementare, ei mai aveau la Bitolia, un liceu clasic, o școală normală și una profesională de fete, un gimnaziu la Iannina și unul la Berat, precum și o școală superioară de comerț la Salonic. Patriarhia din Constantinopol, care lucra fără întrerupere la unirea greco-română, sub pedepșă de afurisire, ca să se slujească de limba lor în biserică. Cu toată această prigoană, care a costat și multe vieți omenești, Macedoromânii au reușit să clădească, și mai ales să naționalizeze, aproape treizeci de biserici.

Chestiunea bisericească le pricinuia mari greutăți în activitatea lor culturală. Aceste greutăți nu veneau numai din lipsa locașilor de închinare, cât din imposibilitatea de a putea sfîrși preoții pentru Macedonia. Mitropolia din Țară, neavând voie să se amestece în jurisdicțiunea Patriarhiei din Constantinopol, căreia erau supuși Macedoromânii, nu le putea fi de nici un ajutor. Abia războiul balcanic a pus capăt acestui neajuns. În tratatul de pace dela București Serbia și Grecia, în afară de dreptul ce acordau guvernului român de a se ocupa de școlile românești din statele lor, se mai obligau să cre-

ze câte un episcopat român. Aceste episcopate trebuia să reorganizeze bisericele românești din sudul Dunării și mai ales, să hirotonească cât mai mulți preoți pentru comunitățile românești. Pe vremea aceea se credea, că prin obținerea acestor două episcopate române, se aducea o deslegare definitivă unei chestiuni, care pricinuia cele mai mari greutăți în viața spirituală a românismului balcanic.

Prin urmare, în anul care urma imediat după încheierea păcii, prima grijă ce trebuia să preocupe pe guvernantații nostri de atunci, era ca să numească episcopi pentru cele două eparhii românești din Serbia și Grecia, prevăzute în tratat. Mi-aduc aminte, că pe atunci — este vorba de anul 1913 — Grecii, având în frunte pe actualul președinte al consiliului, Venizelos, erau mai sincer intenționați decât Sârbii. Dar nici aceștia nu puteau să se sustragă unei obligațiuni impuse prin tratat, dacă oamenii noștri politici de atunci, ar fi cerut guvernelor din Atena și Belgrad imediată înființare a celor două episcopii. Deși după războiul balcanic, prin împărțirea Macedoniei în cele trei țări: Grecia, Serbia și Bulgaria, se creea pentru elementul macedoromân o situație grea, prin fărâmițarea lui în atâtea state, cu toate acestea, pentru Românii ramași în Macedonia sârbească cu centrele importante, Bitolia, Crușova, Gopeși, Moloviște, toate locuite în majoritate de Români, noua situație prezenta un mare avantaj. Anume, Sârbii obligându-se prin tratatul din București să recunoască drepturi naționale numai Aromânilor, au refuzat continuarea propagandei grecești printre Mcedoromânii cu sentimente grecești sau grecomani, închizând toate școlile și bisericele grecești. Aceștia ne voind să-și trimeată copiii la școlile sârbești, doreau să îmbrățișeze cauza românească, însă cu unele mici condițiuni. Ei cereau să se introducă studiul limbii grecești la o materie două din școlile primare românești, iar guvernul român să intervină pe lângă cel sârbeic ca să le scape toate averile în imobile ce aparțineau comunității grecești, pe care Sârbii li le stabiliseră. Aceste propuneri fiind primite din partea noastră, în cursul anului 1913, o delegație de trei inși, din care făceau parte și eu, a fost trimisă la București, ca să ducă vestea bună despre reintoarcerea Românilor grecomani

la sentimente românești și, în același timp, să stăruie pe lângă guvernul român pentru realizarea dorințelor exprimate de ei.

Nu este locul aici ca să spun toate peripecțiile prin care a trecut delegația până să fie ascultată de ministrul de externe — pe atunci Porumbescu — de care depindea acțiunea românească din Macedonia. Este destul să arăt că, ori unde ne-am adresat, ni s'a cântat același refren: „deocamdată Cadrilaterul este pentru noi Macedonia”. Era pe vremea când, Românii, după scăparea de rușinea Silistrei, obține Cadrilaterul. Pe atunci entuziasmul printre oamenii noștri politici era atât de mare, încât aproape mai toți, în orice făceau, nu vedeau decât Cadrilaterul.

Descurajați de nesuccesul nostru, ne-am reîntors în Macedonia, cu convingerea că o chestiune ca aceea a Românilor macedoneni nu este făcută pentru Țara Românească. Desinteresul era revoltător de mare. Ca o urmare imediată a acestui desinteres, chestiunea bisericească rezolvată prin tratate, rămânea baltă în aplicarea ei practică. Era pentru înfrățirea când în mintea Românilor macedoneni, încolți ideea emigrării în Țară. Pe vremea aceea au și plecat un număr de învățători și profesori, care s'au așezat în Silistra. Era primul început al unui eoz atât de regretabil, care trebuia să se generalizeze după marele războiu.

În această stare i-au apucat pe Românii macedonen, zilele grele ale sângerosului conflict mondial. Până la intrarea României în războiu, școlile românești din întreaga Peninsulă Balcanică mai funcționau pe unde putea și cât puteau. După aceasta, școlile din Bulgaria și, mai cu deosebire, cele din Serbia, ocupată de puterile centrale, au fost închise, iar întregul corp didactic și preoțesc cu toate familiile lor a fost deportat de către Bulgari în captivitate supunându-l la un tratament dintre cele mai grozave. Pe vremea aceea școlile românești mai funcționau numai în Albania și Grecia.

În această din urmă țară, anume în regiunea Pindului, în care Românii se află grupați în masse compacte, și, oricând, în unire cu Albanezii, ar fi putut pune bazele unui stat independent albanoromân, așa cum intenționau și Albanezii de odinioară, când aveau nevoie de ajutorul Românilor, populațiunile românești, mun-

tene se găseau în continuă fierbere, așteptând momentul oportun ca să se organizeze într-o alcătuire politică independentă de Grecia, fie în "miez cu Alban'a, fie, singuri, sub ocrotirea Italiei. Prilejul cel mai nimerit pentru aceasta îl oferea împrejurarea când trupele italiene, din cauza purtării regelui Constantin al Greciei, care lucra fățiu în interesul puterilor centrale, primeau ordin să înainteze din Albania de sud și Macedonia occidentală, în nordul Greciei, spre a ocupa porțiunea Pind-Zagori, adică tocmai versantul muntelui ocupat numai de satele românești. Românii au ziseră de această înaintare a trupelor italiene și așteptau cu înfrigurare sosirea armatei liberatoare. Nimeni n'ar fi în stare să descrie entuziasmul de care era cuprinsă populațiunea românească din Pind la apariția noilor legiuni romane. Un dască bătrân, *Tomescu*, ieșind într-o întâmplare lor la Avdela, le ținu o cuvântare în limba latină. Imi pare rău că n'am la îndemână broșura lui *F. Fazi*, guvernatorul Epirului din timpul ocupației italiene, spre a se vedea, în descrierea sinceră a acestui Italian, cu câtă însuflețire au fost primite de către Români trupele italiene în Samarina: „Dacă veniți dela Roma, sânteiți Români, și dacă sânteiți Romani, sânteiți frați de-ai noștri”, le spunea după *Fazi*, Români Italianilor, la intrarea lor în Samarina. Cam în același fel ne vorbește și *Giotto Dainelt*, un alt scriitor italian din timpul ocupației Epirului, în revista „Le vie d'Italia”.

În mijlocul acestui entuziasm, în memorabila zi de 14 Septembrie în anul 1917, celnicii macedoromâni, în fruntea unei adunări impunătoare, au proclamat independența Pindului. Era primul moment, când după un interval de opt secole, „Anovlahia” sau „Vlahia Mică” din veacul al XIII reapăe din nou în istorie, de astădată sub scutul vulturului roman. Însă, din nenorocire, această bucurie a unei populații dorice de viață independentă, n'a fost să fie de lungă durată. Nu se împlinise anul și regele Constantin fiind îndepărtat de pe tronul Greciei, Venizelos reluă din nou conducerea politică grecească. Ca urmare a acestei schimbări, Italia trebuia să-și retragă trupele din Grecia. Epirul revenea din nou la Greci și Românii cădeau iarăși în gura lupului. Ce a urmat după aceasta, se poate închipui foarte ușor. Jaf și răsburnare în contra

bieților Români. Acum începe un nou exod al Românilor macedoneni, care au emigrat mai întâi în Albania, după aceea, de aci, în România.

În cursul aceluiași an s'a încheiat și armistițiul, și singura nădejde a Macedoromânilor, într-o schimbare a soartei lor, nu o vedeau decât în conferința păcii din Paris. La această conferință ei au cerut printr-o delegație specială ca să dea întregeii chestiuni macedone soluțiunea cea mai echitabilă: *autonomia Macedoniei*. Dar pentru primirea acestei propuneri se cerea consimțământul Greciei și Serbiei. Însă așa ceva nu putea intra în vederile acestor state, care nu aveau conaționali în Macedonia. Pe vremea aceea nu era nici un secret că în Macedonia propriuzisă nu există nici un grec sau sârb. Primirea propunerii românești ar fi însemnat spulberarea pretențiilor grecești și sârbești asupra Macedoniei. Dar acum nici guvernul român nu putea să susțină fățiu pretențiile Românilor macedoneni. Ei se vedeau din nou abandonăți. Dacă, după aceea dela București, Cadrilaterul venea să înlocuiască Macedonia, acum situația Ardealului și a celorlalte provincii românești preocupau așa de mult pe guvernanții noștri, încât, o zgândărire oricât de ușoară a chestiunii macedonene ar fi îndispus pe Venizelos, care era mare și tare la conferința păcii, și ne ajută la rezolvirea echitabilă a pretențiilor noastre în Ungaria. În împrejurările acelea, revendicările naționale ale Macedonenilor au trebuit să fie din nou părăsite, iar delegația lor de lângă Conferința păcii să se întoarcă fără să fi făcut vre-o ispravă.

De astădată Macedoromânilor li se crea în patrie o situație și mai grea: Serbia, după semnarea păcii, declara caducitatea tratatului dela București din 1913, și, prin această drepturile României de a se amesteca în școalele românești din Serbia încetau. Paralel cu aceasta sârbii răsfiițau și școalele românești. În Grecia lucrurile nu mergeau mai bine. Aci o altă pacoste a trebuit să cadă pe capul bieților Români. După înfrângerea Grecilor în Asia-Mică, a urmat schimbul de populație între Turci și Greci, în urma căruia un milion și jumătate de Greci asiatici veneau ca refugiați să se așeze în Grecia. Cei mai mulți din ei au fost instalați în comunele românești, înzestrate cu pământuri bogate, din între-

jurimile orașului Salonic, Vodena și Veria. O lege agrară votată de parlamentul grec în favoarea refugiaților deposeda pe celnicii și păstori a-români de pământurile și, mai ales, munții, în care ei își pășunau vara mulțimea turmelor lor. Cu această măsură bieții Români vedeau cu ochi întreaga ruină a vieții lor economice. Împrejurările de atunci erau de așa natură, încât se impunea luarea de măsură cât mai grabnice, pentru evitarea răului. În acest scop, în luna Noiembrie din anul 1924, celnicii din ținutul Veria au ținut un congres, în care s'a discutat situația Românilor creată prin năpădirea în locurile lor a refugiaților Greci. Deși mai toți au recunoscut imposibilitatea de a mai putea trăi în vetrele lor străbune, ideea expatrierii lor din Grecia a fost lăsată pentru mai târziu, după ce vor fi avut un cuvânt și din partea Macedoromânilor stabiliți în Tară. În anul următor, în 27 Decembrie 1925 se ținut, tot în Veria, al doilea congres. La această adunare participară putrusute de reprezentanți ai Românilor din regiunea Salonicului. După mai multe dezbateri, la care au luat parte cele mai mari notabilități românești, congresul, în unanimitate de voturi, a aprobat moțiunea prin care se hotără „emigrarea în masă a Aromânilor”. Puțin după aceasta, vapoarele românești, începură să desceară în Dobrogea sute de familii macedoromâne, care, numai după un an doi, trebuia să dea suma rotundă de 10.000 suflete.

În vremea aceea, situația Românilor din Grecia și Serbia era așa de rău privită de către populațiunile românești de pretutindeni din Peninsula Balcanică, încât ideea emigrării începu să încolțească aproape mai în toate părțile, în care Românii nu erau multumiiți cu noule stări de lucruri create.

Astfel în Meglen, în care situația bieților Români era mai de mult intolerabilă, ideea emigrării a făcut mai întâi pe Români tureții din orașul Nânta să apuce fiecare pe unde a putut: unii în Tracia orient., alții în Asia-Mică, după aceea pe Români creștini din celelalte comune, din care 349 familii s'au stabilit în satele Adoglu, Bazarghian, Capaclia, Sărsinlar etc. din Cadrilater. Ceva mai mult, chiar în anul în care s'a ținut primul congres la Veria, ideea emigrării se întinse până în Albania. Românii din comuna Pleasa, toți ținând de grupa păstorilor cunoscuți

sub numele de Fărășroți, au început să emigreze în grupe mai mici, făcând în județul Durostor, comuna *Frașari*, cel mai frumos sat din întregul Cadrilater atât prin orândușia clădirilor făcute, cât mai ales prin gospodăria lor întocmită ca la ei acasă. Infine, ceva mai târziu, au început să emigreze și păstorii români din Bulgaria (Giurma de sus) până când faptul s'a generalizat în toată Peninsula Balcanică. Astăzi se pare că acest exod nu va înceta decât după mutarea în Țară a tuturor păstorilor aromâni, al căror număr numai în Albania se ridică la 40—50 de mii.

Dacă însă în Grecia, Aromânii se vedeau nevoiți de împrejurări să apuce drumul refugului, în Albania, din contră, la început ei nu aveau niciun motiv pentru aceasta. Școlile, câte le aveau Românii, funcționau regulat și toți credeau că acolo se vor putea crea centre naționale de rezistență pentru apărarea românismului din Balcani. Însă această credință cu timpul nu s'a putut adevăra, căci la începutul anului școlar trecut Românii din Corița, abia pusese bazele unui liceu românesc, și guvernul albanez a ordonat stătuificarea tuturor școlilor românești. Prin stătuificare — după câte am putut afla în vara aceasta la fața locului — Albanezii înțeleg mai întâi să închidă școlile românești existente, să gonească din Albania pe învățători și profesorii vechi, care funcționau încă de pe vremea stăpânirii turcești, sub pretextul ridicol, că nu sunt supuși albanezi, și după aceea să deschidă școlile noi, aceasta desigur unde vor putea și când le va permite bugetul. Și fiindcă bugetul albanez abia este suficient ca să întrețină drobiazele și funcționarilor mai numeroși chiar decât aceia în țara noastră, școli românești se vor deschide din inițiativa guvernului albanez, probabil atunci, când nu va mai rămânea nici un Român în Albania.

*

Și acum, încercând să facem bilanțul situației Românilor noștri din Peninsula Balcanică, spre a vedea ceace ne-a rămas după zece ani dela Unire, din întreaga noastră activitate culturală, vom însemna:

1) În Serbia nu avem nimic. Închiderea școlilor din Serbia, a însemnat un adevărat dezastru pentru întreaga acțiune românească în Peninsula Balcanică.

2) În Grecia, școlile din regiunile în care Românii și-au părăsit vechile spre a se muta în Țară, sânt pe ducă. Unele din ele s'au închis, altele mai funcționează cu perspectiva de a fi închise pentru totdeauna. Mai binisor stau lucrurile în ținuturile, în care Românii nu s'au mișcat din loc. Dar și aci, cei mai mulți fiind cu gândul la ducă, nu se mai poate vorbi despre o acțiune românească cu nădejdi de îndreptare.

3) În Bulgaria, ceace a rămas, nu-i aproape nimic. Așezările românești din această țară sânt prea îndepărtate de marile centre din sudul Peninsulei Balcanice, pentruca, din existența unei școle, două, să rezulte vre-un folos pentru întreaga acțiune românească. În afară de aceasta, școala din Sofia, pentru care se cheltuiesc atâția bani, nu conține, decât protecția statului român. Drept ar fi ca întreținerea școlii să crească asupra lor. Se știe că printre ei sânt oameni foarte bogați, care însă nu dau niciun ban pentru întreținerea școlii și bisericii.

4) În Albania nu mai avem nimic.

În fața acestor constatări, ar trebui, desigur, să ne gândim la un mijloc de scăpare a bieților Români, cărora nu li se îngăduie nici să-și deschidă școlile lor și nici să se poată muta în țară.

Acest mijloc, după mine, ar fi următorul:

Actualul guvern, care ține cu orice preț să facă politică pozitivă, în Țară ca și în străinătate, ar trebui, mai întâiu, să încerce din nou pe lângă guvernele din Belgrad și Tirana, ca să obțină dreptul de a redeschide școlile din Macedonia sârbească și Albania. În aceste două țări împrejurările interne sânt de așa natură, încât guvernul nostru ar putea găsi o când moment oportun, spre a putea obține un răspuns favorabil în chestia școlilor noastre.

În cazul când nu va putea reuși pe calea stăruințelor directe, atunci ar trebui, să se adreseze Ligii Națunilor din Geneva.

În călătoria mea din vara această în toată Peninsula Balcanică, cu regret am putut constata că puterea Ligii Națunilor ajunge numai până la Dunăre. Dincolo de Dunăre, în Bulgaria, Serbia, Albania și Grecia nu se știe ce este acea Ligă a Națunilor. Bulgarii din Dobrogea, cu

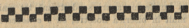
toate școlile primare și liceele bulgărești din Cadrilater, tipă pe toate cărările că sânt persecutați de Români, în vreme ce Românii din Timocul bulgăresc nu sânt lăsați nici măcar să vorbească românește. Românii din Serbia și Albania sânt striviți. Eu cred că această Ligă, care dă ascultare tuturor nimicurilor minoritare dela noi, ar trebui să-și întindă puțin urechea și dincolo de Dunăre, în Balcani, ca să pună ordina în viața unor populațiuni, cum sânt cele românești, care cer să li se asigure aceeași libertate de acțiune în domeniul cultural, de care se bucură toate minoritățile în țara noastră.

Nu mai în cazul când nici pe această cale nu se va putea realiza ceva sigur pentru Macedoromâni, atunci trebuie luate măsuri pentru aducerea Aromânilor în Țară.

În bugetul țării noastre sânt trecute, dacă nu mă înșel, 28 de milioane pentru întreținerea școlilor din Macedonia. Din aceasta sumă, în Macedonia n'ajung decât numai câteva milioane. Restul se întrebuințează pentru tot felul de nevoi obștești. Aceste bugete, dacă s'ar cheltui pentru aducerea Românilor în Țară, va aduce mult mai mari foloase, decât cheltueala care se face pentru întreținerea numai a câtorva școlile, care, dacă ar fi să rămână pentru totdeauna atâtea cât sânt acum, nu vor de cel mai mic folos.

Este timpul când și în chestinea Românilor din Peninsula Balcanică trebuie să se ia măsuri hotărâte. De aceea, cea ce se cere din partea guvernului actual, este ca să supună la o nouă revizie întreaga chestinea, spre a putea adopta una din solușiunile de rezolvare expuse mai sus.

Th. Capidan

A apărut:

MAINE

poesii de A. Cotrus

Lei 60.

